

En ekonomi i samhällets tjänst

Patoralcentrum, Stockholm den 25 april 2013

I programmet står att jag ska tala till er om Kyrkans uttalande om ekonomin sedan Caritas in Veritate som är daterat 29 juni 2009. Men jag är säker på att det under de snart tre år som gått sedan dess, en uppsjö av uttalanden i ekonomiska frågor gjorts runt om i världen och av olika kyrkliga organ. Så sent som häromdagen kom en deklARATION om följderna av trafficking – denna lukrativa industri som gör slavar av våra medmänniskor och genererar över 200 miljarder kronor per år – från Asia Major Superiors Congress som samlat delegater från 24 ordenskongregationer och nio olika asiatiska länder till en kongress i Singapore.

Därför ska jag börja med att begränsa omfånget om vad jag kommer att informera om till tre viktiga dokument:

- *För en reform av de internationella finansiella och monetära systemen inom ramen för en global offentlig myndighet (Towards Reforming the International Financial and Monetary Systems in the Context of a Global Public Authority)* som publicerades av det Påvliga Rådet för Justitia et Pax i november 2011.
- *Ekonomin måste stå i samhällets tjänst* som är ett uttalande från Justitia et Pax Europa. Det föreligger i två olika versioner – en för påverkansarbete och en "kyrklig" version – och det offentliggjordes i och med Fastans ingång i år. På sitt originalspråk engelska heter dokumentet "A Long Term Vision that Puts the Economy at the Service of Society".
- *Affärsledarens kallelse (Vocation of the Business Leader – A Reflection)* som också det är ett dokument från det Påvliga Rådet för Justitia et Pax. Det publicerades i april 2012.

Jag tror det är viktigt att först av allt säga att de olika kyrkliga organens avsikt med sina dokument är inte att ge sig in i en diskussion om hur man bäst sköter ett lands ekonomi eller världsekonomin. Inte heller om *hur* politikerna bör stifta brottslagar (men att de gör det) eller om *hur* poliser ska sköta sitt arbete (bara att de gör det). Däremot ser sig Kyrkan vara lika fri som alla andra i ett demokratiskt samhälle att uttala sig i frågor där hon har kompetens – och där hon också ibland också anser sig vara den som har rätt att lägga ribban. Dessa frågor vet vi är de som rör människans värdighet, rättfärdighet och rättvisa i allmänhet och social rättvisa och människors rätt att arbeta och leva ett dragligt liv tillsammans i ett samhälle i synnerhet. Kyrkan värnar därför om det allmänna goda – där hon har ett vidare perspektiv än den numer accepterade sekulära förståelsen, men där ändå hon och samhället kan förstå varandra – liksom att hon sätter de fattiga och marginaliserade medlemmarna i samhället i första rummet.

Det är alltså ifrån detta perspektiv som Kyrkan närmar sig olika problem och frågor i samhället. Hon går in i dem för att värna grundläggande värden. Och det måste också göras i ekonomiska frågor.

Därför är det också varför det Påvliga Rådet för *Justitia et Pax* börjar sin analys som öppnar dokumentet ”*Towards Reforming the International Financial and Monetary Systems in the Context of a Global Public Authority*” med att hänvisa till det gemensamma goda: *Varje människa och varje samhälle delar uppgiften att främja och bevara det gemensamma goda.*

Den här inledande analysen är viktig. För det första är den på sätt och vis gemensam med det andra dokumentet som vi ska tala om här, samtidigt som den är en förutsättning för den tredje texten. Därför ska den få ta litet tid

Rådet fortsätter sin analys med att lyfta fram utvecklingen inom ekonomin under de senaste decennierna och de orättvisor som den har givit upphov till. Som en mycket viktig anledning, bland andra, för Rådet fram det faktum att de monetära och finansiella marknaderna lämnat bakom sig det som förut varit grundläggande för det ekonomiska livet och som byggde på att den finansiella marknaden hade en klar koppling till marknaden för materiella varor. Det vill säga, i den senare marknaden är det naturliga faktorer och produktionskapaciteten som tillsammans med arbetet i alla dess former sätter de kvantitativa gränserna genom att relationen kostnad och pris i sin tur tillåter och skapar en effektiv fördelning av tillgängliga resurser. Den finansiella marknadens uppgift är/var att tjäna denna varumarknad genom att förse den med medel för investeringar för tillväxt. Penningmängden och tillgången till den var viktig, men man skulle kunna säga att det förut fanns en balans mellan de båda marknaderna. Alltså, finansmarknaden stod i en verklig relation till marknaden för fysiska varor – det som också kallas den reala ekonomin.

Det är lika bra att ge en definition av den här, eftersom begreppet kommer att poppa upp flera gånger igen. Den *reala ekonomin* brukar räknas som allt det som inte FIRE – det vill säga Finance, Insurance and Real Estate (finans, försäkring och fast egendom/bostäder).

Så kan vi konstatera att fortfarande efter Andra världskriget byggdes de nationella ekonomierna upp igen just tack vare miljoner, ja Rådet skriver miljarder, människors stora offer genom att å ena sidan som producenter och entreprenörer och å andra som sparare och konsumenter (och arbetare) sätta sitt förtroende till en stadigt och successivt växande penningmängd, och till investeringar som stod i relation till de möjligheter som ekonomins tillväxt gav möjlighet till.

Men så kommer 1990-talet och sedan dess har vi sett en fenomenal tillväxt i olika kredit- och monetära instrument. En tillväxt som lämnat den ackumulerade ökningen av tillgångarna i världens ekonomi långt bakom sig (även rensat för inflation). Och denna finansiella marknad började leva sitt eget liv efter sin egen etik, eller snarare brist på den, där vinsten och enbart den blev ledmotivet. Detta ledde i sin tur till att det bildades ”fickor” av överdriven likviditet på marknaden liksom spekulativa bubblor. Bubblorna på bostadsmarknaden och den nuvarande finansiella krisen har sitt upphov i denna överdrivna penningmängd och överflödet av finansiella instrument på global nivå.

En sista bakgrundsbild: Rådet gör processen kort med hur den nuvarande krisen utlöstes 2008. Den kallar skälet till att den amerikanska investeringsbanken Lehman Brothers tilläts gå i konkurs för ”en liberal approach som är ovilligt inställd till offentlig

intervention på marknaderna”. För i stället för som det var tänkt, att offra en aktör på finansmarknaden och så rädda marknaden själv, blev resultatet som vi vet ett annat. Som en följd av konkursen för en av den finansiella marknadens huvudaktörer urholkades förtroendet snabbt för den valuta som är referensen i världsekonomin och världshandeln – dollarn – och den globala finansmarknaden kom i gungning. Enorma offentliga interventioner tvingades fram för att rädda systemet – tvärtemot vad som var tänkt.

Det här fick förstås konsekvenser också för den reala ekonomin, och raden av pessimistiska ekonomiska prognoser blev allt längre. I kölvattnet följde ökad arbetslöshet, liksom en bostadsmarknad där botten gick ur. Och kostnaderna för miljoner människor i i-länderna blev mycket tunga att bära och för miljarder människor i utvecklingsländerna ännu mer. Klyftan mellan dessa båda världar riskerar nu att öka igen. Och här för Rådet in den klassiskt katolska synen om *att vara* måste ha företräde framför *att ha* och uppmanar världens folk att låta en *solidaritets etik* leda deras handlingar och beslut.

Konklusionen i analysen kan sägas vara att ”det etiska sammanbrottet på alla nivåer inom världsekonomin som nu alltmer domineras av utilitarism och materialism” är en av de främsta orsakerna bakom den nuvarande krisen.

Och efter denna analys nu kommer vi till vad Rådet då vill se. Och intressant nog bygger det sitt resonemang på uttalanden från två tämligen olika håll:

- Det första kommer från slutkommunikén efter G20-mötet i Pittsburgh i september 2009. Där sägs följande: *Den ekonomiska krisen visar vikten av att inleda en ny era av global ekonomisk aktivitet som bygger på ansvar.*
- Det för Rådet så över på är Johannes XXIII:s profetiska encyklika *Pacem in Terris*. Profetisk därför att den redan 1963 talar om en ”globaliserad” värld och konstaterar att ”formen och strukturen på det politiska livet i den moderna världen, och det inflytande som offentliga myndigheter utövar i alla världens nationer, står inte i proportion till uppgiften att främja det gemensamma goda för alla folk”. Och han förespråkar skapandet av en ”allmän auktoritet med världsvid makt”.

Sedan pläderar Rådet för att just en sådan ”auktoritet med världsvid makt”. Jag ska inte gå in på detaljerna för de är många och tekniska. Rådet utför sin lobbying bland ”världens ledare och alla människor av god vilja” – till vilka dokumentet också är adresserat – och det räcker med att de förstår. Mycket kort är det en auktoritet med ”universell jurisdiktion” det handlar om och som har som uppgift att främja det gemensamma goda. Denna auktoritet ska bygga på frivillighet och subsidiaritet och vara mer global vad gäller de områden den befattar sig med än FN är i dag – det FN som Rådet vill se som referenspunkt för denna nya auktoritet.

Men eftersom en sådan auktoritet kommer att ta lång tid att bygga upp, avslutar Rådet sitt dokument med något som måste ske mycket snabbare och som kan bereda vägen för den nya ”auktoriteten”. Och det är att reformera det internationella finansiella och monetära systemet så att det kan svara på allas folks behov. Och utifrån konstaterandet att de viktigaste svårigheterna i dag kommer ur det faktum att det saknas en effektiv uppsättning regler som kan leda både den politiska

beslutsprocessen liksom ett ledningssystem för ekonomin och den internationella finanserna för Rådet fram följande krav:

- Det internationella monetära systemet måste reformeras tillsammans med att åtagandet att skapa en form för global monetär ledning (management) genomförs (jmf statuterna för IMF).
- Denna globala monetära ledning kan mycket väl ta form i ett slags "central världsbank" som reglerar de monetära flödena och systemet för valutaväxling.
- Under uppbyggandet av detta ska särskild hänsyn tas till att företrädet för andliga och etiska behov återställs, liksom att politiken – som är ansvarig för det gemensamma goda – får företräde framför ekonomin och finanserna. Detta därför att de båda senare behöver återföras till sin verkliga uppgift som är att tjäna samhället och att främja marknader och finansiella institutioner som tjänar människan och det gemensamma goda.

Och det för oss så direkt över till det andra dokumentet som är Justitia et Pax Europas dokument "*Ekonomi måste stå i samhällets tjänst*". Här kommer presentationen att bli mycket kortare. Och det därför att detta dokument är en uppföljning av Påvliga Rådets med en utveckling av rättviseperspektivet och en tillämpning på Europa, som är vår arena att agera på.

Klon i dokumentet är konstaterandet att vi inte får glömma att den finansiella sektorn finns till för att den ska tjäna den reala ekonomin, vars uppgift är att stå i samhällets tjänst. Samhällets uppgift är att i sin tur skydda och främja människans värdighet och det gemensamma goda. Skulle detta värdesystem spegelvändas säkerställs visst de finansiella institutionernas framtid, men det sker då på bekostnad av enskilda medborgares, familjers och kommande generationers behov och välmående.

Och utifrån i princip samma analys som ovan hos Påvliga Rådet som leder fram till, att det rådande systemet i världsekonomin har lidit ett "etiskt sammanbrott", ställer vi upp tre minimikrav för att varje förslag till reform av ekonomin som förs fram ska få verklig betydelse:

- Etiska hänsynstaganden kan inte längre ses som en fråga för den enskildes samvete, utan måste vara en integrerad del av alla beslutsprocesser på såväl individuell som kollektiv nivå;
- All utbildning inom ekonomiska och finansiella områden måste betona den etiska dimensionen och den påverkan av människors liv som dessa verksamheter har, liksom att understryka kravet på social rättvisa;
- Vårt engagemang för människans värdighet och för allas rätt till utveckling av hela människan behöver omges av en robust lagstiftning som också är utrustad med lämpliga mekanismer för att säkra dess genomförande på såväl nationell som internationell nivå.

Och de uppmaningar som vi sedan riktar till regeringar, partier och parlamentariker är bland annat att de tillsammans:

- Ska komma överens om och anta gemensamma etiska förhållningsregler för de finansiella institutionerna, som lägger tonvikten på öppenhet, ansvarstagande, mänskliga rättigheter, skattebidrag och en rättvis fördelning av vinster;

- Ska granska hur nuvarande regler efterföljs med avsikt att upprätta en internationell tillsynsmyndighet som är oberoende av de finansiella institutionerna och som starkt betonar etiska hänsynstaganden;
- Ska identifiera var ytterligare regler kan behövas – på nationell och internationell nivå – för att säkerställa att ekonomiska verksamheter fogar sig efter kraven på rättvisa;
- Ska införa lagar som tvingar företagen till en total och öppen redovisning av alla deras skilda ekonomiska verksamheter för att på så sätt eliminera skatteflykt och för att ta itu med problemet med skatteparadis.

Det tredje och sista dokumentet är så återigen ifrån det Påvliga Rådet för *Justitia et Pax* och heter ”*Vocation of the Business Leader*”, vilket jag valde att översätta med ”*Den kristne affärsledarens kallelse*” när jag skrev om det i Signum nummer 8 år 2012. Det är en artikel som mer i detalj går in i dokumentet; läs den gärna. Här kommer jag att ge en överblick av det.

Texten är en analys av vad det vill säga att vara affärsledare och det är en analys som bygger på en tillämpning av den gedigen katolska moraliska och sociala filosofin. Den för också in den naturliga lagen i sitt resonemang när den utvecklar sina tankar kring vad påve Benedikt XVI kallar ”en odelad mänsklig utveckling” (”integral human development”) i *Caritas in Veritate* (16, 17 och 78).

Och *odelad* kan sägas vara ett ledmotiv i dokumentet. För som jag sade förut, är det ett personligt tilltal till den kristne affärsledaren som ger praktisk vägledning om hur man undviker att dela upp sitt liv mellan å ena sidan att privat vara en troende person och å andra sidan vara en annan person i det dagliga affärlivet. Rådet erbjuder ett alternativ och det är att utöva ett ”tjänande ledarskap” som bygger på tron. Ett sådant ger ett bredare perspektiv och hjälper till att balansera affärlivets krav med de etiska och sociala principer som kommer från evangeliet. Och Rådet tillhandahåller en gammal välkänd J&P metod med tre steg till hjälp: att se, att bedöma och att agera.

Att se: Enligt dokumentet har fyra ”tidens tecken” skapat nya utmaningar som komplicerar livet för den kristne affärsledaren och de behöver ses för vad de är. Det gäller globaliseringen, den nya kommunikationsteknologin, finansialiseringen (financialization), som på svenska är ett nytt begrepp som beskriver företagets inblandning i den finansiella sektorn för att maximera sitt kapital, och den bredare kulturförändringen som lett till individualism och fokus på ”vad som är bra för mig”. Dessa fyra tillsammans har lett till att värden har relativiserats och att rättigheter har blivit viktigare än skyldigheter. Och det har i sin tur lett till att målet att tjäna det gemensamma goda ofta förloras ur sikte.

Att bedöma: Goda affärsbeslut bygger på fundamentala principer som är rotade i respekt för människans värdighet, tjänandet av det gemensamma goda och en vision av affärsverksamheten (eller företaget) som en gemenskap av *personer*. Alltså inte av människor, utan människor som står i en relation till varandra och är beroende av varandra – alltså personer.

Dessa principer hjälper sedan affärsledarna på den praktiska nivån att ställa in sitt fokus på:

- Att producera varor och tjänster som motsvarar genuina mänskliga behov, samtidigt som de tar hänsyn till produktionens sociala kostnader och de för omvärlden och även distributionskedjan, allt på ett sätt så att allt tjänar det gemensamma goda; och att de också söker efter möjligheter att tjäna de fattiga.
- Att organisera produktionen och arbetet så att de anställdas värdighet, deras rättigheter och skyldigheter respekteras och att arbetsplatsens struktur bygger på subsidiaritet så att planering och utrustning gagnar de anställda och deras arbete och att de visas förtroende.
- Att affärsledarnas ambition är mer än bara finansiell framgång. Genom att de integrerar det andliga livets frukter, värden och etiska sociala principer i sitt liv och sitt arbete kan de övervinna uppdelningen på två olika världar. Kyrkan uppmanar affärsledarna att möta världens utmaningar inte med rädsla eller cynism, utan med dygderna tro, hopp och kärlek.

Detta resonemang utvecklas sedan i dokumentet, men där hänvisar jag till Signum-artikeln. Sammanfattningsvis kan man säga att dokumentet uppmanar ledarna *att se* utmaningarna och möjligheterna i sitt arbete, *att bedöma* dem utifrån etiska sociala principer i evangeliets ljus och *att agera* som ledare som tjänar Gud.

Henrik Alberius OP